

hatóak, mintha lennének olyan darabjai, amelyek a hagyományos realizmus számára nem elérhetők, vagy ahogyan a szerző egy interjúban fogalmaz: „nálam a szürreális a sejtés helye.” *A Nagyanya története* című novella címszereplője fogalmazza meg az alábbi mondatot: „Nem mintha ne lenne minden hazugságban valamennyi igazság...” És ahogyan az igazság–hazugság sem feltétlen kizáró oppozíciók, úgy a reális–irreális sem az: miért ne lehetne minden szürreálisban némi reális és viszont?

A kötet történeteit leginkább egyes szám első és egyes szám harmadik személyben beszélő narrátorok szövegezik meg, az elbeszélői hang nem különösebben változatos, mintha az összes novella mögött ugyanaz a perspektíva és ugyanaz a hang állna, ez teszi egységessé a tartalmilag széttartó írásokat. Kevés a párbeszéd, nincsenek elkülönülő elbeszélői hangok sem, valószínűleg azért, mert a szövegek fókuszában nem a karakterteremtés áll, a jellemeknél sokkal fontosabb itt a groteszk helyzetek kidolgozása. A minden emberben ott lapuló állati lény szimbolikusan, egészen az abszurditásig eltúlozva jelenik meg több novellában. A mesei tradíciókra építő *A történet elkezdődik: a Zsemleszemű Juhász* című szövegben például madarak élnek egy juhász belsejében, egy másik írásban (*A Nagyanya története*) pedig állatok teremnek egy majomszerű nagymamában: „Időről időre állatok teremtek benne – a rágógumigömbökben, amiket fúj, mindig volt valami: rózsabogár, aranyhal, éticsiga, darázs.” *A Lajka* című szöveg elbeszélőjének felesége pedig az étellel való elégedetlenségét minden éjjel farkasként vonyítja a holdra. De nemcsak ő elégedetlen, hanem a szereplők mindegyike az – magányos, szorongó, társtalan, idegen hősök. Kapcsolatok villannak fel a lapokon, anya és fia, férj és feleség, apa és fia, lakótársak, barátok kiüresedett, elidegenedett viszonyai, amelyekben nincs semmi melegség

vagy együttérzés. A legszorosabb(nak tartott) kötélek, mint a szülő–gyermek vagy a házastársi kapcsolatok is sivár és örömtelen, az emberek nem tudnak mit kezdeni egymással. Minden grotesksége és szürrealitása ellenére mégis nagyon alapos körképe ez napjaink társadalmának, ha nem lenne némileg paradoxon, azt is mondhatnánk, hogy egy szürrealista szociográfia, amely ha nem is részletezően, de hangulatában, közérzetében megjeleníti azt a világot, amelyben a szubjektum véglegesen elidegenedett mindentől és mindenkitől, még talán saját magától is. A címadó (és egyben kötetzáró) novellában megjelenített kihalt város, az utcákon mászkáló, állatkertből kiszabaduló állatok is valamiféle apokaliptikus képet idéznek, egy embertől megfosztott, üres világot, a végső pusztulás előtti utolsó állomások egyikét.

Irodalmi párhuzamokat, hatásokat keresve – elsősorban a már sokat emlegetett abszurd ábrázolásmód miatt – felvetődhet Örkény István neve, bár a társadalmi visszasságokra való rámutatás nála talán fontosabb volt, mint személyes életünk fonákságai. *A Baglyok a lakásban* című novella pedig az argentin Julio Cortázar írásművészetét juttatja eszünkbe a kísérteties, megmagyarázhatatlan és megfoghatatlan „házfoglalók” megidézésével. Minden kiábrándultsága mellett azért jócskán van humor ebben a kis könyvben („A magyar történelem a világ és Magyarország közötti konfliktus története. Nekem úgy tűnik, hogy jellemzően a világnak szokott igazságot lenni, azonban igyekszem a magyar állásponthoz is empatikusan viszonyulni. Ha nem sikerül, szomorú vagyok, magányos és megalázott. Képzeltben hozzábújok egy felvilágosultabb magyarhoz. Jó lenne, ha legalább ő megértene.”), elsősorban ironikus, satirikus formában. Különleges és friss próza, meg tud nevetetni, mégis árad belőle a csalódottság, a keserűség.

ALFÖLDY JENŐ (1939) Kecskemét

ALFÖLDY JENŐ

Baán Tibor: Összeáll a kép.

Művek, utak, irányok

Széphalom Könyvműhely, 2018

Baán Tibor könyvbírálatainak többsége több mint kritika: esszé inkább, a könyves ember eszmélkedését szolgáló gondolatok megformált, személyes hangvételű följegyzése egy-egy vers- vagy prózákötetről. Az ilyen könyvkritikák maguk is olvas-

mányt kínálnak. Sóvárgott példaképeink apáink nemzedékéből: Németh László, Szerb Antal, Schöpflin Aladár, Halász Gábor, Horváth János, Barta János; bátyáink korosztályából: Csoóri Sándor, Kiss Ferenc. Baán kapcsán őket bizonyára em-

líteni kell, de még sok név ide kívánczik, Pilinszkyé például, akire szívesen hivatkozik. A kötetben idézett pályatársak között megtalálhatjuk Monostori Imrét, Görömbei Andrást, Kiss Gy. Csabát éppúgy, mint Márkus Bélát, Cs. Nagy Ibolyát, Ekler Andreát, Kaiser Lászlót, Kemsei Istvánt s még jócskán másokat. Baán Tibor kritikusként maga is író, költő. Tudja, mit jelent, ha visszajelzést kap, és mások olvasatában szemlélheti saját megítéltetését.

A megbírált szerzőknek nemcsak a rossz minősítés fáj, hanem az is, ha látják, hogy művét a kritikus csak felibe-harmadába olvasta el, mégis úgy tesz, mintha ő jobban tudná, mit és hogy kellett volna kitalálniuk. Van egy másik véglet is: a kritikus elvtelenül hízeleg, az éretlenül is férges almát pirospozsgás árumintának tünteti föl, nem használ ellenpróbát, nincs a mű gondolatkörét jótékonyan tágító észrevétele, hozzászólása. Nem Iustitia istennő mérlegének pontosságát hiányolom egyik-másik pályatársamnál. A kritikusban lehet elfogultság a szerző javára – már a bírálendő könyv kiválasztásával is –, de csak annyi, amennyi a saját, kiművelt ízléséből és korábbi olvasmányélményeiből fakad. A patikamérleg élettelen mérőeszköz, míg a gondolkodó és érző ember, bár törekszik a „súlyozásra”, fontosabbnak tartja a műnek a reá tett esztétikai és erkölcsi hatását, önnön megrendülését, lelki rezonanciáját, eszmei egyetértését vagy ezek hiányát. A kritikus számít az olvasók érdeklődésére, de nem a tömegigényhez igazodik, s nem csupán egy szűk ízléskörnek, tábornak akar megfelelni. A kritikus nem pusztán szakember, maga is íróféle. A szépséggel van dolga mindenekelőtt, ahogy Baán Tibor jellemzi nem egy kiváló költőnkét. Ez erkölcsi szépség is lehet, a gonoszság leleplező, ironikus megidézése. A kritikus nemcsak a hibát keresi a könyvben: az esztétikai ismeretre, élményre kíváncsi. Könyvbarát létére sem pusztán udvariaskodik a szerzővel, hanem őszintén értékeli művét. A kritika akkor is fontos, ha írója nem ért egyet a művel. A bírálat nem sértés, csak ha sértőn fogalmazzák meg. A kritikus nem pályázik fenegyereki babérokra, de jobban örül a jó könyvnek, mintha hibavadászként nagyvadat terítene le; házi könyvtára nem trófeagyűjtemény.

Baán Tibor negyvennégy kritikája nem divatos, mások által túlértékelt szerzőkről szól („Mi gondja ezekkel”). Nem áll be semmiféle kórusba, hanem jó befogadóként ad útmutatót a mai magyar irodalomhoz – főként a költészethez, de a szépprózához és az elmélethez is. Nem sóvárogja vissza a nem-

rég érzűkületben szenvedő epika helyébe a líra olyan mértékű túltengését, mint amelyet a hatvanas években láthattunk, bántó egyoldalúságokkal, felülről vezérelt ideológiával. Visszahozta viszont a súlytalanná váló könyvbírálatba a kulturális megbízatást, s ezzel az irodalomnak a nemzet életében betöltött szerepét erősíti. A mai irodalom a maga könyvkiadási és terjesztési gondjaitól sok sebből vérzik, de a hiteles szakmai értékelésre ma inkább van mód, mint a nagy Nyugat-nemzedék beérkezése óta bármikor. Akkor is, ha ma nagyobb hatalom a haszonelvűség, mint az érték becsülete. Ma is igazságszerető kritikusokra van szükség, akárcsak elődeink idejében.

E negyvennégy kritikából és néhány elvi állásfoglalásából összeállított kötet fejezeteit nincs módomban külön-külön mérlegre tenni, de külön méltányolom az elkésett vagy végleg elmaradt megbecsülésben részesült mesterek jóvátétel-szerű méltatását. Említendő a sokoldalú kulturális tevékenységével együtt költőként is emlékezetes Albert Zsuzsa; a műfordítói életművel és kulturált verseivel a „szépkorúként” távozott Hárs Ernő; a zenei közművelésben hatalmas népszerűséget szerzett, verseiben szívhangokat megszólaltató költő,

Czigány György; az erkölcsi világrend érvényét hallatlanul eredeti versekben és a *Téli bárány* regényében helyreállító Kalász Márton; a fiatal tehetségeket újtukra bocsátó, sajátos szépségekre fogékony Kárpáti Kamil; az álomtechnikát erős intellektualitással párosító, tudósna is kiváló Rába György; a vesztébe rohanó emberi lényért okkal aggódó, szerelmi lírájáról is, ősi-modern bartókiságáról is nevezetes Tornai József; a katolikus líra állhatatos művelője, Vasadi Péter.

Baán Tibor megemlékezik az erejük teljében távozott alkotókról is: a rendszerváltást megelőzőn „kamikázei bátorságú”, nyelvi ötletekben, formákban gazdag Nagy Gáspárról; tiszteletre méltó »romániai ötvenhatosunkról«, a drámában nagy s a versben is méltán elismert Páskándi Gézáról; a sokféle sorsra, főként a szegényekére érzékeny, lélekismeretével a legjobbakhoz felnőtt novellistáról, Vathy Zsuzsáról. Baán Tibor róluk írt írásai egy-egy szál virág is a sírjukra, nemcsak szakszerű műelemzések.

Örömmel fedeztem föl a helyesen méltatott költők, írók sorában a megszenvedett pályát befutó, nagy zeneiséggel szóló, spirituális verseket író Antal Barnabást; a finoman személyes és szellemes

Deák Lászlót; az ezúttal regényíróként is elismert költőt, Dobozi Esztert; a vers és a verstan kiemelkedő szakértőjét, Szepes Erikát. A szerző fényt bocsát a színművészettől az irodalomhoz pártolt s a líra határán egyensúlyozó, igen eredeti stílusú novellistára, Csernák Árpádra. Velem együtt kitűnőnek minősíti a tömören megírt, portréfestésében találó Marsall László-monográfia szerzőjét, Sturm Lászlót; a költőnek-kritikusnak egyaránt mély érzésű Kelemen Lajost – Baán Tibor az ő Tóth Erzsébetről írt monográfiájáról szólva kettős ismertetést végzett, a rendszerváltást előkészítők nemzedékéből kiemelkedő költőt és a róla esszéértékűen író monográfusát. Megérdemelt elégtételt szolgáltat a kritikus a ritkán méltatott, egyre inkább kozmikus költői világot építő Szigeti Lajosnak. Megerősíti régóta kiharcolt prózaírói rangjában a sokáig inkább költőként ismert Mezey Katalint; a magyar kultúraépítést ma is gyönyörű versekkel szolgáló Kiss Benedeket; a versben újrateremtett égi és földi szépség, a lelkiesség és az etikai igényesség bűvöltjét, Rózsássy Barbarát. Méltó szavakkal fogadja Benke László, Madár János megszenvedett, régi önmagához is, népéhez is hű, életés, közösségi ihletésű költészetét; Gömöri György kultúraépítő és kultúraközvetítő szerepét, mindig elmés, igényes verseit; úgyszintén a gondolati líra élvonalában haladó, az idő folyamát anyagyszerűen érzékelő-fájlaló, de nem panaszkodó Ágh

István költeményeit. Az elsőrendű formaérzékű Fecske Csaba egyre mélyülő, *derűjét így is megtartó* költészetének értékeiről ugyanúgy meggyőző Baán Tibor, mint a modern vers új útjait kereső Villányi László, a költemény „drámai terét” megteremtő, illúzióitól megszabadult Pusztai Zoltán, a meseszerű prózaverset magas szintre emelő Czilczer Olga és az általam eddig nem ismert, de a fölfedezésre feltétlenül érdemesnek bizonyult Baka Györgyi verseinek művészi rangjáról, akárcsak a költői érzelem jogát visszaigénylő Láng Csabáéről, a lexikonok alfabetikus szerkezetét követő Mezei Gáboréről, az esszéíró Pozsgai Györgyiéről, az ironikus kispórázó író Szlafkay Attiláéről, a napló-novellákat író, szociográfiai ihletésű Oberczian Gézáéről. Két műfajban értékeli a jó költők elindítójaként is ismert Filip Tamást, aki a vonzó képi világú líra művelése mellett meggyőző költészettani fejtegetésekkel áll ki a talmisságokkal szemben, egy helyütt „az írástudók ájulását” említve. (Julien Benda „az írástudók árulását” kárhoztatta Babitsunk értelmezésében, innen a szójáték.)

Hívogató és otthonos a szemle: érezzük, hogy a kritikus együtt lélegzik élő irodalmunkkal. Baán Tibor szavával mondván „összeáll a kép”, a mai líra képe. Teljességet ígér, amelyet derekasan megközelíthet, ha majd más szerzők is göröcső alá kerülnek kritikusi műhelyben.

BENCE ERIKA

Szentesi Éva: Pedig olyan szépen éltek

Libri, 2018

„Vidám, vakmerő, durva és menetelő katonai alakulat. Regényalakok: elálltiasodott, kegyetlen és durva gyilkosok. Elembesedett, kegyetlen és durva állatok, akikben van szív, nem ismerik a félelmet és – naivak. Mellékalakok: Arab zsoldban kémkedő garázdák. Hős: Fiatalos külsejű, tréfás, de legyőzhetetlen egyének. Gondtalan ifjak vagy lefokozott tiszték. Ajánlatos kezdet: Kocsma vagy kintin, ahol egy mind ez ideig legyőzhetetlen, valószínűtlenül hatalmas katona garázdálkodik.” Rejtő Jenő *A detektív, a cowboy és a légio* című novellájából származik az idézet. Főhőse, az író, saját műhelytitkaiba avatja be hallgatóját és befogadóját, amikor többek között a légio regényt alkotó sablonok mibenlétére irányítja a figyelmet.

Lepusztult, vidéki/peremvárosi környezet, a családfő alkoholizmusa miatt szociálisan lecsúszott család, félprostitúált, szeretőket tartó anya, bántalmazó apa. Ajánlatos kezdet: a gyerek az ágy alatt lapít, és félelmében bepisil, miközben az anya egy idegen férfival közösül. Főhős: az említett viszonyok között nevelkedő, érzelmi elhanyagolt, szeretetre és figyelemre vágó kislány. Iskolai környezetében lenézik és kiközösítik szegénysége miatt, majd a kollégiumban, hogy ugyanezt elkerülje, nagyotmondással, hazugságokkal alakít ki maga körül egyfajta nagymenő mítoszt, amit az iskolai szabályok megszegésével (cigizés, füvezés, szökösek, kocsmázás stb.) igyekszik hitelesíteni társai előtt. Idősebb férfi használja ki naivtását és kiszol-